

ПРОБЛЕМЫ МНОЖЕСТВЕННОСТИ КУЛЬТУРЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Бобловский А. Ю.

Проанализирован феномен многообразия культуры в условиях глобализации. Внимание акцентировано на том, что глобализация изменяет конфигурацию культуры, обуславливает ее многовекторный характер, изменяет ее линейное развитие, динамику. Появление «глобальной культуры» актуализировало анализ места национальной культуры в современных реалиях. Согласовано соотношение национальной культуры, национального государства, национального общества и идентичности.

Ключевые слова: культура, глобализация, глобальная культура, национальная культура, культурная динамика, идентичность, многообразие культуры.

THE PROBLEM OF A PLURALITY OF CULTURE UNDER GLOBALIZATION

Boblovskij A. Y.

The phenomena of differential character of culture in the terms of globalization is analyzed in the article. The attention is accented on the influence of globalization on the culture configuration and its dynamics. The appearance of "global culture" actualize the placement of national culture in the modern reality. The identity categories of national culture, national state, national society are considered in the article.

Key words: culture, globalization, global culture, national culture, cultural dynamics, identity, differential character of culture.

УДК 13:572

А. І. Понеділок, здобувач

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ПІДВАЛИНИ ПРОБЛЕМИ САМОРУЙНАЦІЇ ЛЮДИНИ

Розглянуто конститутивні аспекти саморуйнації людини у філософських концепціях минулого та сучасності. Саморуйнація людини розуміється як специфічна соціально-психологічна дія, що має біологічну природу та реалізується з метою усунення із життя. Визнано поліфункціональність та багатовимірність цього феномена в історії культури.

Ключові слова: культура, саморуйнування, філософська думка, індивід, насилля, агресія, моральне і соціальне зло.

Актуальність проблеми саморуйнації зумовлена зростанням саморуйнівних процесів у суспільстві та необхідністю створення стратегії подолання саморуйнації людини, розроблення та впровадження системи превенції аутодеструктивності в українському суспільстві, виявлення механізмів відтворення саморуйнування людини у повсякденному житті та суспільній практиці. Обмеження сфери поширення саморуйнації людини стає одним з важливих завдань сучасної філософії та науки.

Тому **метою** статті є аналіз історико-філософських підвалів розроблення проблеми саморуйнації людини та взаємозв'язку саморуйнації із соціокультурними умовами існування людини.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питання, пов'язані із проблемою руйнівної природи людини, розглядалися в широкому аспекті філософської рефлексії, починаючи з часів античності і до сучасності (Арістотель, Платон, Сенека, Августин, Н. Макіавеллі, К.-А. Гельвецій, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г. Гегель, Ф. Ніцше, А. Шопенгауер, З. Фрейд, К. Лоренц, К. Г. Юнг, А. Камю, Е. Фромм; вітчизняні філософи: А. С. Соловйов, А. П. Скрипник, А. А. Гусейнов, В. А. Малахов, В. В. Остроухов, В. О. Лозовой та інші).

Виклад основного матеріалу. Поняття саморуйнації пройшло тривалий період свого осмислення в історії філософської думки. Складність у підході до розв'язання феномена саморуйнації виявляється у багатовимірності цього процесу, який торкається усіх сфер життєдіяльності людини, її зовнішнього та внутрішнього світу. Якщо релігія з приводу оцінювання саморуйнації людини в усіх її виявах висловлювалася безапеляційно і категорично, то філософія з її різноманітністю суджень і поглядів і притаманній їй полярності висловлювань усе ще перебуває в колі обговорення цього важливого питання.

Розглянемо основні форми саморуйнації людини, які існують як окремо, так і в певному синтезі одна з іншою у різноманітних ситуаціях. За Фроммом, активна форма саморуйнації – це заподіяння фізичних ушкоджень власноруч (суїцид або самогубство) [18]. Пасивна форма саморуйнації – це розтягнутий у часі процес саморуйнування людини (алкоголізм, наркоманія, проституція тощо). Саморуйнація за якістю та призначенням поділяється на духовну і фізичну. Тут відбувається домінація руйнівного принципу – від найменшого (моральний розклад) до найбільшого (фізичне самознищення) зла.

Акти саморуйнування людини були відомі людству ще з моменту формування культури і сталих стосунків між людьми. Але на ранніх стадіях існування людству ще не було знайоме свідоме позбавлення себе життя, нанесення собі фізичних ушкоджень, бо первинний тваринний світ міцно тримав людину в обіймах інстинкту самозбереження. Світ уявлявся як єдине ціле, був синкретичним, домінували первісні вияви інстинктивного страху, гніву, відобрази, тобто елементарні негативні емоції були прямим продовженням біопсихічних регуляторів, що були запрограмовані природою.

Але вже за часів античності увагу філософів починає привертати не тільки навколишній світ, а й постать людини в цьому світі. Розглядаючи світ у різноманітних виявах добра і зла, стародавні мислителі намагалися віднайти причину зла, аби пояснити, чому людина стає або добродійною, або злою. Таке зосередження мислення на метафізичному рівні не давало можливості зрозуміти саморуйнування людини. Деструктивним виявам людини (вбивства, самогубство, акти канібалізму та ін.) надавався нормативний характер. Соціум, держава дбали про свої інтереси, які повинні бути захищені за будь-яку ціну. Саме тому на тих, кого вважали загрозою для суспільного ладу або навіть непридатними ні до якої форми діяльності на благо соціуму, чекали страти, залишали вмирати на самоті, виганяли із роду, змушували накласти на себе руки тощо [7; 8].

Ще за часів Сократа філософи різних шкіл почали робити спроби з'ясувати походження феномена зла і роль людини в його поширенні й амбівалентності. Гносеологічне пояснення зла у Сократа конкретизувалося через те, що у людини немає ніякої схильності до заподіяння зла: все, що робиться злого, робиться через незнання [15].

Стоїцизм намагався тлумачити зло з раціоналістичних позицій. Тут (особливо у римському стоїцизмі) поєдналися фаталістична віра у фатум і піднесення людської свободи [14]. Такий підхід був новим щодо розуміння внутрішнього світу людини, тут вперше говориться про духовні метаморфози і переживання, надається їхня оцінка і пропонується вихід зі складної життєвої ситуації. Особистісна автономія людини того часу дозволяла не підкорятися моральним нормам і приписам суспільства. Через це стоїки схвально дивилися на вияви інцесту, канібалізму, гомосексуалізму і самогубства [13]. У Сенеки самогубство оспівується зі скорботною величчю, як найвищий вияв свободи [14].

Однобічність етичного раціоналізму піддав критиці послідовник Сократа Платон, який диференціював підхід до оцінювання душевних якостей людини, виокремивши три частини душі: розумну, шалену та жадану. Він зауважив, що можливість вияву зла імовірна лише при домінуванні якоїсь однієї частини душі [6].

Арістотель, на противагу Платону, надав характеристику розумній частині душі, яка відіграє вирішальну роль у моральному виборі людини. Філософ закликав триматися «золотої середини» у вияві протилежності відчуттів, а це вміння має лише той, у кого розвинутий інтелект (схожість із позицією Сократа). Той феномен, який він окреслив як зіпсованість душі, – це і є руйнацією або деформацією особистісної свідомості людини.

У добу Середньовіччя теоцентрична концепція відводила людині другорядну роль. Так, Августин вважав, що «гріховна душа» людини, яка зачинена в земному тілі, змушена за допомогою очей, вух та інших органів чуття по-

стигати земні гріховні красоти. Августин Блаженний у праці «Про град божий» висловився про те, що ті, хто ненавидить світ як такий, бажають лише іншого світу, який відповідав би їх бажанням. Тим самим філософ визначив, що вирішальним є не сам процес руйнівного, а мета. Тома Аквінський висунув тезу, згідно з якою насильство, руйнівне – це завжди гріх [7].

Нікколо Макіавеллі в трактаті «Володар» вважав насильство універсальною ознакою суспільства і пояснював це природною порочністю людини. Еразм Роттердамський слушно зауважував, що руйнівні процеси, які розростаються, втягують у свою орбіту все нові жертви. Мішель Монтень у своїх дослідженнях звертався до вивчення внутрішніх особистих мотивів агресії, руйнівного і вказував на важливість виходу внутрішньої енергії, яка накопичувалася у процесі роздратування [8].

У добу Нового часу і Просвітництва культурна парадигма обрала нові ідеали, чільне місце серед яких посідала людина. Віра у людину-творця завдала нищівного удару по анахронічних намаганнях приборкати природне тяжіння людини до знань та випробувань. Головна парадигма доби наголошувала: людина має можливості активно втручатися в дії, спрямовані як на поліпшення її життя, так і на руйнівні дії проти себе та інших.

Філософи Нового часу (Р. Декарт, Г. В. Лейбніц, К. А. Гельвецій та ін.) теж шукали відповіді на головне запитання: людина-творець або руйнівник? Декарт запропонував ідею, що надає можливість уникати ненависті і печалі, навіть якщо вони засновані на знанні, тому що душа, яка ненавидить людей, втрачала жалість та інші моральні якості, ставала ворожою і схильною до насильства.

У філософії Г. В. Лейбніца «розуміння поганих звичаїв і потреб приводить до морального зубожіння і розгортання агресивних і саморуйнівних виявів» [11, с. 95].

Імморалістична етика французьких просвітників і матеріалістів XVIII ст. була зорієнтована на звеличення емоційної складової людської сутності і припинення розумової її частини. Так, за думкою К. А. Гельвеція, «люди взагалі більш глупі, ніж злі. Коли ми зцілюємо їх від заблуджень, ми зцілюємо їх від більшості пороків» [5, с. 310].

Т. Гоббс у «Левіафані», обґрунтовуючи природу руйнівного в людині, вважав, що головна причина насильства полягає у притаманному людині почуттю конкуренції, марнославства, мати все більше, що породжує прагнення або мати, або загинути. Ж.-Ж. Руссо далі розвивав теорію соціального договору, сутність якої полягає у припущенні: треба змінити соціально-економічні настанови у суспільстві, знищити експлуатацію людини людиною, скасувати приватну власність, *і люди позбавляться від тяжіння до руйнування*.

Як загальна проблема проблема саморуйнації людини (у вигляді самогубства) набула сили у XIX ст. Серед багатоглибкої спадщини філософської думки І. Кант у світлі своєї теорії категоричного імперативу піддав інтерпретації

ідею первісної зіпсованості душі. Філософ спромігся заглибитися у сутність саморуйнівної поведінки людини, вивівши цю проблематику на новий рівень осмислення. Люди, за Кантом, мають душевну схильність як до зла, так і до добра. «Схильність до зла виявляється в природній жорстокості варварських народів, взаємній ворожості, навіть у освічених та культурних людей. Руйнівне не може бути виправдано практичним розумом. Моральна свідомість людини базується на свободі волі та обов'язку», – стверджував філософ [11]. Спроможність людини вбити себе або не вбити ще не є само по собі для Канта доказом моральної свободи людини та істинного воління особистості. Визнаючи заборону самогубства нормою, що походить від обов'язку перед собою, не можна зрозуміти саму можливість такої заборони. «Зберігати своє життя є обов'язком» – такий принцип криється у Канта під обговоренням дозволу або заборони активного вияву саморуйнації. «Якщо у людини безнадійна туга, відсутність „смаку до життя“, це не значить, що вона повинна покінчити із життям. Бажати смерті і здійснити цей намір – різні речі. Нормальна людина не скоїть цього не із страху перед біллю або чим іншим, тому що людина любить життя такою любов'ю, яка базується не на тяжінні почуттів, а на розумній свідомості моральнісної цінності» [10, с. 175].

За Гегелем проблема руйнівного в людині – це проблема структури свідомості: свідомості «пана», «раба» та «вільного». «Пан» та «раб» корелятивні, оскільки не існують один без одного. «Вільний» існує сам по собі без кореляції з протилежним йому. Згідно з ідеєю Гегеля про хитрощі розуму абсолютний дух здійснює свій глобальний намір – самопізнання через дріб'язкові, марнотні, корисливі міркування людей, що беруть участь в історичному процесі. Іншими словами, велика і благородна мета здійснюється аж ніяк не найпіднесенишими засобами, а навпаки, руйнівне долається руйнівним. Стверджуючи через самопізнання свою свободу, «світовий розум не рахується з жахливим виснаженням людських сил. Боротьба між насильством та насильством призводить до його саморуйнації» [4, с. 216]. Для морального вдосконалення людства необхідно ствердження позитивних моральних основ: справедливості та милосердя, констатує філософ.

Пошук нових підходів, що засновані на іншому світогляді, надав можливість сформуватися «філософії життя», де центром роздумів стала людина. Основи цього підходу було закладено А. Шопенгауером, який розумів свою філософію як спробу пояснити «світ через людину», побачити світ як «макроантропос» – щось живе й усвідомлюване. «Світ – це світ людини» – такий у сутності головний пункт філософії Шопенгауера. У твердженні «Світ – це моє уявлення» існує неусувана протилежність між об'єктивним світом і світом в людському уявленні. Шопенгауєрська «воля до життя» як світовий принцип не має ніякої розумної мети. «Це зло, саморуйнівне прагнення, гола і голодна агресивність – і тому світ явищ, що породжується волею, безвихідний і не

розвивається» [19, с. 32–33]. Шопенгауер був першим філософом, хто запропонував етику абсолютного світо- та життєзаперечення, що відбито у терміні «песимізм» (якнайгірший). Згідно з Шопенгауером тільки в людині закладено витоки прагнень до звільнення від життя.

Противагою класичного філософського розуміння та інтерпретації руйнівного в природі людини стала філософія Ф. Ніцше, яка була бунтом проти правових та моральних оцінок цього феномена, що надавали традиційно сформовані право, філософія, теологія і мораль. Розглядаючи згідно з Шопенгауером світ як продукт волі, Ніцше відкрив поняття «воля до влади», «надлюдина». Його вихідним пунктом було ствердження: «Людина як вид не прогресує». Цей критичний погляд на об'єктивність світу, розвиток світу і людини урівноважується специфічним розумінням функції волі, сутність якої зводиться до «акумуляції сили». Ніцше замінює шопенгауеровську «волю до життя» «волею до влади», критерій, який виступає як головний фактор щодо розуміння призначення людини. «У світі, де панує воля до влади, формується сильна особистість – надлюдина, яка відкидає традиційну мораль, почуває себе чудовиськом, що торжествуючи руйнує себе й увесь світ, та упевнена, що їх славимуть у всі часи» [12, с. 427–428].

Таким чином, у «філософії життя» була перервана класична філософська традиція, відбита в абстрактно-раціональному поясненні світу і людини. Шопенгауерівсько-ніцшеанський світогляд був передвісником нової духовної ситуації, у центрі якої стоять соціально-етичні проблеми і цінності людини.

Вітчизняна філософська школа (друга половина XIX – початок XX ст.) надала новий філософський світогляд, який сформувався у лоні християнської культури, тому головні християнські заповіді були наріжним каменем релігійної філософії. Представники цієї школи М. Федоров, Ф. Достоевський, Л. Толстой, В. Соловйов, М. Бердяєв, П. Флоренський, С. Франк, С. Булгаков пов'язували свої вчення із християнством. Вони засуджували тяжіння до руйнування в людині, пояснюючи це тим, що вона відійшла від Бога, забувши головний закон людського існування – це любов до Бога, до інших, до себе, до життя. Християнство різко засуджувало свідоме позбавлення себе життя, піддавши табу саме обговорення можливості руйнівного виходу з проблеми (до речі, всі світові релігії одностайно категорично ставилися до самогубства). Але для людей тягар нерозв'язаних проблем виявився настільки важким, що кількість людей, схильних розв'язати свої проблеми безкомпромісним руйнівним шляхом неухильно зростала, незважаючи на протидію релігійних і світських інститутів. «Треба жити не для себе (егоїзм) і не для інших (альтруїзм), а з кожним і для кожного», – стверджував М. Федоров, який вбачав основним злом для людини смерть як вияв сліпих сил природи [8]. Бердяєвська ідея духовної тілесності розглядала особистість як зосередження індивідуальних духовних сил і сферу свободи, яка постійно випробує тиск із боку

суспільства, що прагне поневолити особистість. Усе зло у світі виникає із вседозволеної свободи, яка надається людині як випробування, послане Богом. «Бог створив світ, себе виявляє у світі, але не керує ним. Бог потрібний як моральнісний ідеал і надія на врятування, а Богу потрібна людина як грішник, що кається і прагне боголюбського ідеалу» [3, с. 124]. Ідеї Бердяєва справили великий вплив на розвиток екзистенційного напрямку в філософії.

Кардинальне переосмислення категорії руйнівного і пов'язаних з ним насильства і терору було зроблено у філософії марксизму на методології матеріалістичного розуміння та пояснення історії, відтворюючи в змісті реальні відносини й об'єктивний світ речей, суб'єктивні воління індивідів та різних суспільних верств. Насильство як аспект руйнівного виступало невід'ємним елементом існування політичної держави. К. Маркс і Ф. Енгельс не тільки надали цим поняттям реального змісту, а й окреслили їх як соціально-економічні причини, вписавши їх у контекст суспільних взаємовідносин. Інтерпретація революційної ролі насильства (руйнівного) як сповивальної бабки в усякому старіючому суспільстві тоді, коли воно випітне новими змінами, пов'язує тему руйнівного в марксизмі з його жажливою роллю в історії ХХ ст., кривавими політичними злочинами, трагічною загибеллю мільйонів ні в чому не винних людей.

Жахливі наслідки двох світових війн, фашистський та сталінський терор знайшли відповідне відображення в сучасній філософії екзистенціалізму, яке мало найвиразніше гуманістичне спрямування. Проблема руйнівного у вигляді насильства і терору, що виникли у зв'язку з інкразією моральної свідомості, була центральною у творах Ж.-П. Сартра, А. Камю, К. Ясперса та ін. У праці «Людина, що бунтує» А. Камю аналізує «життя абсурду». Поняття абсурду, яке вводить філософ до розуміння проблеми «буттєвої залишеності» якраз і надає осмислення гіпертрофованих форм людського існування. «Наш час виправдовує вбивство, і причина цього виправдовування полягає в байдужості до життя, яке відповідає нігілізму. Зло, якого зазнала людина, стає чумою, яка заражає усіх» [9, с. 134]. Екзистенційна філософія запропонувала свою ідеологію розуміння людини: не треба змінювати світ, змінюйтесь самі, тоді зовнішній світ відповідатиме вашому внутрішньому світу, а це звільнить людину від руйнівних та саморуйнівних інтенцій.

Сучасна філософія структуралізму продовжує осмислення природи руйнівного в людині, аналізуючи конфлікт людини і суспільства. Ж. Батай стверджує, що в основі людського досвіду лежить насильство, яке укорінено в свідомості, сучасна форма конфлікту людини і суспільства відбиває усю сутність деструктивності, що панує в соціумі. «Індивідуальність не може уціліти не подавляючи себе» [2, с. 139]. «Що несе в собі людина – нездоланне прагнення до відмови того, що закладено в основу існування людством? Іншими словами, буття людини водночас є ствердженням та запереченням

своїх підвалин? Відповідь філософа: «Порок – це, можливо, серцевина людини. А це в свою чергу припускає наявність в людях нездоланного тяжіння до руйнування й постійного прагнення знищування усього, що народжується, зростає та прагне до життя, властивість отримувати задоволення від винищування, спалювання, руйнування» [1, с. 98].

Проблема саморуйнації докладно аналізувалася у психоаналітичних концепціях, інстинктивізмі та біхевіоризмі. Ці концепції представлені у роботах К. Лоренца, Б. Скіннера, З. Фрейда, А. Адлера, К. Хорні, С. Грофа та ін., хто розрізняв руйнацію як соціальний феномен та агресивність (саморуйнування) як біологічний механізм дії, який був найбільш цікавим для психоаналізу. За Фрейдом, у людському підсвідомому завжди присутні два інстинкти – це потяг до життя (Ерос) та потяг до смерті (Танатос), що пов'язані із сексуальністю живої істоти. Агресивність у його концепції розглядається як постійно присутній в організмі руйнівний імпульс, визначений навіть самою конституцією людської істоти, її природою. Біологізм фрейдівської теорії звів усі типи агресивності до одного єдиного інстинкту лібідо, але так і не зміг пояснити саморуйнацію як соціальний феномен.

Найбільш розвинутими у поясненні саморуйнівного початку в людині стали дослідження О. Ранка, А. Адлера, К. Хорні, К. Юнга, С. Грофа та ін. О. Ранк випередив відкриття у сфері підсвідомого своїм баченням коренів саморуйнації в травмі народження («Травма народження», 1928). Неофрейдисти розв'язували проблему, виходячи з особистісної мотивації конкретної людської істоти, розглядаючи особливості психоемоційної динаміки та душевних станів індивіда (А. Адлер, К. Хорні та ін.). К. Юнг підходив до розв'язання цієї проблеми з позицій свого вчення про колективне підсвідоме. Архетипи колективного підсвідомого виступають когнітивними матрицями, тоді як інстинкти індивіда є корелятами таких матриць: інтуїтивне схоплення подібного архетипу передує і певним чином зумовлює дію, «спускає гачок» поведінки деструктивної. Підсвідоме, у свою чергу, продукує певну символіку, яка є між особистісною за сенсом і трансперсональною. «Зі зростанням нашого усвідомлення цього джерела зла в нас особисто ми зможемо змагатися з ним так само, як наука дозволяє нам ефективно перемагати зло, що надходить до нас із зовнішнього світу» [20, с. 213]. Грофівська концепція перинатальних матриць з'явилася науковим проривом не тільки в розумінні витоків людської саморуйнації, а й ефективним практичним засобом лікування хворих на психічні відхилення, давати надію людям до повернення до нормального здорового життя. Значний науковий внесок у з'ясування феномена саморуйнації як соціального феномена зробив Е. Фромм. Він вважав, що інстинктивістські концепції (К. Лоренц, Н. Тинберген та ін.) плутають два види потягу – деструктивність і жорстокість, один з яких зумовлений інстинктом, а інший – характером. Він підкреслював, що адаптивна агресія служить жит-

тю, але людська агресивність має певні особливості, які і роблять її відмінною від агресивності тварин. У роботі «Душа людини» Е. Фромм розглядає форми деструктивності, що служать тією чи іншою мірою життя – і ті, що заважають людині, стоять на заваді життю. Ці вияви є свідченням важкого психічного захворювання і до них належать некрофілія, нарцисизм, психологічний симбіоз з матір'ю тощо. У контексті суб'єктно-об'єктної парадигми він вважав, що людина одночасно поєднує в собі янгола і звіра, душу і тіло [17]. У своїй соціальній концепції Фромм базується на вченні про інстинкти, а також ураховує чинники зовнішнього середовища, як природного, так і соціального. Саморуйнація людини – це неспроможність реалізувати себе – такий важливий висновок робить Фромм [18].

Сучасна філософська думка продовжує осмислювати природу людини в умовах глобалізації, формування нових ідеологічних конструктів, розширення і змінення комунікаційного простору, якісного змінення соціально-психологічного середовища, що призвело до катастрофічного руйнування людини (А. Назаретян, Б. Діденко, В. Остроухов, В. Малахов, В. Лозової та ін.).

Висновки. Саморуйнація є поліфункціональним і соціальним багатовимірним феноменом, а реалізація саморуйнівних прагнень людини залежить від умов соціально-психологічного середовища, духовної атмосфери суспільства. Саморуйнація має конкретно-історичний характер. Проблема протиставлення розуму та саморуйнування, що існує у раціоналістичній традиції, не надає розуміння щодо руйнівних процесів у культурі. Культура – це багатовимірний соціально-історичний простір, де людина не тільки творить і прагне щастя та любові, а й де водночас уникає життя, руйнує себе і світ, знецінює свій розум та зводить його до знаряддя саморуйнування.

Аналіз історико-філософських підвалин проблеми саморуйнації людини як морального і соціального зла показує, що в усі часи розвитку культури проблема людини та її місця у світі залишається однією з головних у філософських пошуках і рефлексіях. Концептуальні підходи в розробленні цієї проблеми висвітлюють широкий діапазон дослідження саморуйнації людини. Філософія у своєму генезисі виробила наукові підходи та визначила саморуйнацію як специфічну соціально-психологічну дію, яка реалізується з метою усунення із життя або з метою самоствердження, захисту своєї честі та гідності, врятування життя інших, Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багай Ж. Литература и зло / Ж. Багай. – М. : Интер-Версо, 1994. – 166 с.
2. Багай Ж. Маркиз де Сад и 20 век («Философия по краям») / Ж. Багай. – М. : Интер-Версо, 1192. – 254 с.

3. Бердяев Н. А. Философия свободного духа / Н. А. Бердяев. – М. : Республика, 1994. – 397 с.
4. Гегель Г. В. Ф. Лекции по философии истории / Г. В. Ф. Гегель. – СПб. : Наука, 1993. – 453 с.
5. Гельвеций В. А. Об уме / В. А. Гельвеций. Соч. : в 2 т. – М., 1972. – Т. 1. – С. 310.
6. Лаэртский Д. О жизни, учениях и изречениях философов / Диоген Лаэртский. – М., 1979.
7. История философии : учеб. пособие для вузов / А. Н. Волкова, В. С. Горнев, Р. Н. Данильченко и др. – М. : ПРИОР, 1997. – 464 с.
8. История этических учений / под ред. А. А. Гусейнова. – М. : Гардарики, 2003. – 911 с.
9. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство / А. Камю. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с.
10. Кант И. Трактаты и письма / И. Кант. – М. : Мысль, 1980. – 254 с.
11. Лейбниц Г. В. Новые опыты о человеческом разумении / Г. В. Лейбниц / соч. : в 4 т. – М., 1983. – Т. 2. – С. 95.
12. Ницше Ф. К генеалогии морали / Ф. Ницше. Соч. : в 2 т. – М. : Мысль, 1990.
13. Секст Э. Против ученых / Э. Секст / Соч. : в 2 т. – М., 1976. – Т. 1. – С. 38-39.
14. Сенека Л. А. Нравственные письма к Луцилию. Трагедии / Л. А. Сенека. – М., 1986. – с. 131–132.
15. Скрипник А. П. Моральное зло в истории этики и культуры / А. П. Скрипник. – М. : Политиздат, 1992. – 351 с.
16. Соловьев В. С. Оправдание добра / В. С. Соловьев / Соч. : в 2 т. – М., 1988. – Т. 1. – С. 326–327.
17. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М. : Республика, 1992. – 430 с.
18. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М. : Республика, 1994. – 447 с.
19. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление / А. Шопенгауэр / Полн. собр. соч. : пер. с нем. – М. : Мысль, 1932. – Т. 1. – С. 32–33.
20. Юнг К.-Г. Архетип и символ / К.-Г. Юнг. – М. : Ренессанс, СП «НВОСид», 1991. – 356 с.

ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ПРОБЛЕМЫ САМОРАЗРУШЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Понедилок А. И.

Рассмотрены конститутивные аспекты саморазрушения человека в философских концепциях прошлого и современности. Саморазрушение человека понимается как специфическое социально-психологическое действие, которое имеет биологическую природу и реализуется с целью устранения из жизни. Признаны полифункциональность и многомерность этого феномена в истории культуры.

Ключевые слова: культура, философия, мысль, саморазрушение, человек, насилие, моральное и социальное зло.

HISTORIC-PHILOSOPHICAL BASIS OF A PERSON'S SELF-DESTRUCTION PROBLEM

Ponedilock A. I., seeker

The article views constituent aspect of a person's self-destruction in philosophical conceptions of the past and the present. A person's self-destruction is understood as a specific social-psychological action that has biological nature and is realized with the aim of elimination from life. Polyfunctionalism and multidimensionality of this phenomenon in the history of culture is recognized.

Key words: *culture, philosophic thought, self-destruction, person, violence, moral and social evil.*

